YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)
29 päivänä toukokuuta 1997 *

Asiassa C-299/95,

jonka Oberster Gerichtshof (Itävalta) on saattanut EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi saadakseen tässä kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa asiassa

Friedrich Kremzow

vastaan

Itävallan tasavalta,

Wilfried Wehin osallistuessa asian käsittelyyn väliintulijana,

ennakkoratkaisun EY:n perustamissopimuksen 164 artiklan samoin kuin ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen useiden artiklojen tulkinnasta,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J. C. Moitinho de Almeida (esittelevä tuomari) sekä tuomarit C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet ja P. Jann,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

julkisasiamies: A. La Pergola,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies H. A. Rühl,

ottaen huomioon kirjalliset huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— Friedrich Kremzow, edustajanaan asianajaja Richard Soyer, Wien,

— Itävallan tasavalta, asiamiehenään Finanzprokurator-viraston Oberrat Herbert Arzberger,

— Wilfried Ludwig Weh, pääasian väliintulija,

— Itävallan hallitus, asiamiehenään liittokanslerinviraston valtiosääntöyksikön Ministerialrat Wolf Okresek,

— Saksan hallitus, asiamiehenään liittovaltion talousministeriön Ministerialrat Ernst Röder,

— Kreikan hallitus, asiamiehenään ulkoasiainministeriön Euroopan yhteisöjä koskevia asioita hoitavan erityisosaston oikeudellinen erityisavustaja Aikaterini Samoni-Rantou sekä saman osaston tieteelliset erityisneuvonantajat Lydia Pnevmatikou ja Georgios Karipsiadis,

— Ranskan hallitus, asiamiehenään ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston apulaisosastopäällikkö Catherine de Salins, ja saman osaston tehtävään määrätty Anne de Bourgoing,

— Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus, asiamiehenään Treasury Solicitor's Departmentin virkamies Lindsey Nicoll, avustajanaan barrister Daniel Bethlehem,

— Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään oikeudellisen yksikön virkamies Ulrich Wölker,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan Friedrich Kremzowin, Itävallan tasavallan, Wilfried Ludwig Wehin, Itävallan hallituksen, Kreikan hallituksen, Ranskan hallituksen ja komission esittämät suulliset huomautukset 9.1.1997 pidetyssä istunnossa,

kuultuaan julkisasiamiehen 6.2.1997 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Oberster Gerichtshof on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle 29.8.1995 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut yhteisöjen tuomioistuimeen 18.9.1995, EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla useita ennakkoratkaisukysymyksiä EY:n perustamissopimuksen 164 artiklan ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) eri artiklojen tulkinnasta.

2 Nämä kysymykset on esitetty Friedrich Kremzowin ja Itävallan tasavallan välisessä riita-asiassa, joka koskee korvausta siitä vahingosta, jota kantaja katsoo kärsineensä siitä, että Oberster Gerichtshof määräsi hänelle elinkautisen vankeusrangaistuksen oikeudenkäynnissä, jonka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut olevan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastainen (asia Kremzow v. Itävalta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.9.1993, A-sarja, nro 268-B).

3 Itävaltalainen eläkkeellä oleva tuomari Friedrich Kremzow tunnusti joulukuussa 1982 surmanneensa Itävallassa itävaltalaisen asianajajan. Hän perui myöhemmin tunnustuksensa.

4 Geschworenengericht beim Kreisgericht Korneuburg totesi 8.12.1984 antamassaan tuomiossa, että Kremzow oli syyllistynyt murhaan (rikoslain 75 pykälä) ja ampuma-aseen laittomaan hallussapitoon (ampuma-aselain 36 pykälä). Se tuomitsi Kremzowin 20 vuoden vankeusrangaistukseen ja määräsi, että hänet oli sijoitettava mielisairaille rikoksentekijöille tarkoitettuun laitokseen.

5 Koska syytettyä ei ollut kutsuttu eikä viran puolesta määrätty saapumaan oikeudenkäyntiin, hän ei ollut läsnä istunnossa, jonka seurauksena Oberster Gerichtshof pysytti 2.7.1986 valituksen johdosta antamassaan tuomiossa Geschworenengerichtin päätöksen syyllisyyttä koskevilta osin, mutta se tuomitsi Kremzowille elinkautisen vankeusrangaistuksen ja kumosi Geschworenengericht beim Kreisgericht Korneuburgin päätöksen sijoittaa kantaja mielisairaalaan. Oberster Gerichtshof hylkäsi lisäksi kantajan ja hänen lähiomaistensa kyseisestä tuomiosta tekemät mitätöimisvalitukset.

6 Asia saatettiin Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ja sen jälkeen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi; ihmisoikeustuomioistuin totesi 21.9.1993

antamassaan, edellä mainitussa tuomiossa, että ottaen huomioon sen, miten merkittävä rangaistusta koskevan valitusasian käsittely oli Kremzowin kannalta, hänen olisi pitänyt voida puolustautua henkilökohtaisesti Oberster Gerichtshofissa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaisesti, vaikkei hän ollut tätä pyytänyt. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tästä syystä, että ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu, ja se määräsi Kremzowille 230 000 Itävallan šillinkiä vahingonkorvauksena.

7 Tämän tuomion jälkeen Kremzow pani itävaltalaisissa tuomioistuimissa vireille oikeudenkäyntejä, joissa hän vaati yhtäältä rangaistuksen vähentämistä Itävallan rikosprosessia koskevan lain 410 pykälän nojalla ja toisaalta ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleen nojalla 3 969 058,65 šillingin suuruista vahingonkorvausta lainvastaisesta vapaudenriistosta, joka alkoi 3.7.1986 ja päättyi 30.9.1993.

8 Kremzow väitti siviiliasioita käsittelevissä tuomioistuimissa nostamassaan vahingonkorvausasiassa, että ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleen nojalla jokaisella, jonka vapaus on riistetty kyseisen artiklan 1—4 kappaleen vastaisesti, on oikeus vahingonkorvaukseen. Hän väitti, että tämä määräys on välittömästi sovellettavissa Itävallan oikeudessa ja että sen perusteella voidaan vaatia vahingonkorvausta tapauksissa, joissa henkilökohtaista vapautta on loukattu. Kantaja väitti, että koska ihmisoikeustuomioistuin oli vahvistanut lopullisesti, että kantajalle määrätty rangaistus oli lainvastainen, hänen vapautensa riistämistä ei voitu pitää ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen a kohdassa tarkoitettuna vapaudenriistona, joka tapahtuu lain nojalla sen jälkeen, kun kyseinen henkilö on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa.

9 Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien hylkäsi ensimmäisenä oikeusasteena vahingonkorvauskanteen 9.2.1994 tekemällään päätöksellä, jonka Oberlandesgericht Wien pysytti 25.7.1994 sillä perusteella, että Amtshaftungsgesetzin (virkavas-

tuuta koskeva laki) 2 pykälän 3 momentin mukaan Oberster Gerichtshof ei voi olla päätöksistään vahingonkorvausvastuussa.

10 Oberster Gerichtshof hylkäsi lisäksi 3.4.1995 antamallaan määräyksellä vaatimuksen siitä, että Kremzowille määrättyä rangaistusta olisi lievennettävä.

11 Kremzow haki Oberlandesgericht Wienin 25.7.1994 antamaan tuomioon muutosta ylimääräisessä muutoksenhakumenettelyssä ja väitti erityisesti, ettei Oberster Gerichtshofissa pidetyllä oikeudenkäynnillä, joka päättyi 3.4.1995 annettuun määräykseen, ollut korjattu ihmisoikeussopimuksen rikkomista ja että rikkomisen korjaamiseksi tässä tuomioistuimessa olisi pitänyt aloittaa uudelleen varsinaista muutoksenhakua koskeva oikeudenkäynti. Kremzow vaati lisäksi Oberster Gerichtshofia saattamaan asian Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi ennakkoratkaisun saamiseksi siitä, sitooko Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainittu tuomio kansallista tuomioistuinta.

12 Koska kansallisen tuomioistuimen oli arvioitava esillä olevassa asiassa henkilökohtaista vapautta koskevaa perusoikeutta, joka on perusta ja edellytys kaikkien muiden oikeuksien, erityisesti henkilöiden vapaan liikkuvuuden ja ammatinharjoittamisen vapauden käyttämiselle, samoin kuin tämän oikeuden rikkomiseen liittyviä seuraamuksia, kansallinen tuomioistuin päätti lykätä ratkaisun antamista ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Ovatko ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) kaikki määräykset tai ainakin sen

aineelliset määräykset, joihin kuuluvat myös Oberster Gerichtshofin käsittelemän asian kannalta merkitykselliset kyseisen sopimuksen 5, 6 ja 53 artiklan määräykset, osa yhteisön oikeutta (ETY:n perustamissopimuksen 164 artiklassa tarkoitetulla tavalla) siten, että Euroopan yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta päättää ETY:n perustamissopimuksen 177 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti niiden tulkinnasta ennakkoratkaisumenettelyssä?

2) Jos vastaus kysymykseen 1 on myöntävä ainakin ihmisoikeussopimuksen 5 ja 6 artiklan osalta,

a) Sitooko Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio, jossa todetaan, että ihmisoikeussopimusta on rikottu, kansallisia tuomioistuimia ainakin siinä määrin, että ne eivät voi katsoa, että tutkittavana ollut valtion toiminta on ollut ihmisoikeussopimuksen mukaista?

b) Onko ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 5 kappaleeseen perustuvien vahingonkorvausvaatimusten esittäminen poissuljettua silloin, kun vahinko johtuu Oberster Gerichtshofin päätöksestä?

c) Onko ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen a alakohdassa tarkoitettu vapaudenriisto takautuvasti ihmisoikeussopimuksen vastainen, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että kyseinen tuomioistuin on rikkonut rikosasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisia menettelyllisiä takeita?

d) Voiko vastaaja vedota virkavastuuta koskevassa menettelyssä (Amtshaftungsverfahren) siihen, että rangaistus olisi ollut sama, jos Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toteamaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomista ei olisi tapahtunut, vaikka Itävallan rikosprosessioikeudessa ei ole — ainakaan vielä — menettelyä asian käsittelemiseksi uudelleen eikä muuta vastaavanlaista menettelyä, jolla menettelyvirhe voitaisiin korjata?

e) Onko todistustaakka ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan loukkaamisen ja vapaudenriiston välisestä syy-yhteydestä kantajalla, tai todistustaakka sen puuttumisesta vastaajalla?"

Yhteisöjen tuomioistuimen toimivalta

13 Kremzow väittää, että yhteisöjen tuomioistuimen toimivalta vastata näihin ennakkoratkaisukysymyksiin johtuu erityisesti siitä seikasta, että hänellä on Euroopan unionin kansalaisuus ja että hänellä on tämän vuoksi EY:n perustamissopimuksen 8 a artiklassa määrätty henkilöille kuuluva oikeus liikkua vapaasti. Kantaja väittää, että koska kaikki Euroopan unionin kansalaiset voivat liikkua vapaasti jäsenvaltioiden alueella ilman määrättyä oleskelutarkoitusta, jäsenvaltio, joka rikkoo tätä yhteisön oikeudessa taattua perusoikeutta täytäntöönpanemalla lainvastaisen vankeustuomion, on yhteisön oikeuden nojalla velvoitettava korvaamaan aiheuttamansa vahinko.

14 Ensinnäkin on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti (ks. mm. 28.3.1996 annettu lausunto 2/94, Kok. 1994, s. I-1759, 33 kohta) perusoikeudet ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo. Yhteisöjen tuomioistuin tukeutuu tältä osin jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joiden syntyyn jäsenvaltiot ovat vaikuttaneet tai joihin ne ovat liittyneet. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on myös täsmentänyt, tästä seuraa, ettei yhteisössä voida hyväksyä sellaisia toimia, joissa ei noudateta näin tunnustettuja ja taattuja ihmisoikeuksia (ks. mm. asia C-260/89, ERT, tuomio 18.6.1991, Kok. 1991, s. I-2925, 41 kohta).

15 Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan (ks. mm. asia C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland, tuomio 4.10.1991, Kok. 1991, s. I-4685, 31 kohta) silloin, kun kansallinen lainsäädäntö kuuluu yhteisön oikeuden soveltamisalaan, yhteisöjen tuomioistuimen, jolle on esitetty ennakkoratkaisupyyntö, on esitettävä kansalliselle tuomioistuimelle kaikki sellaiset tulkintaan liittyvät seikat, jotka ovat tarpeen, jotta kansallinen tuomioistuin voisi arvioida, onko kansallinen lainsäädäntö yhteensopiva erityisesti ihmisoikeussopimukseen perustuvien perusoikeuksien kanssa, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo. Sitä vastoin yhteisöjen tuomioistuimella ei ole tätä toimivaltaa sellaisen lainsäädännön osalta, joka ei kuulu yhteisön oikeuden soveltamisalaan.

16 Pääasian kantajana olevan Itävallan kansalaisen tilanteeseen ei liity mitään seikkoja, joiden perusteella tämä tilanne kuuluisi perustamissopimuksessa määrätyn henkilöiden vapaan liikkuvuuden alaan. Vaikka vapaudenriisto aina estää yksilöä käyttämästä oikeuttaan liikkua vapaasti, yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä käy kuitenkin ilmi, ettei pelkkä hypoteettinen mahdollisuus, että tätä oikeutta käytetään, saa aikaan riittävää liittymää yhteisön oikeuteen, jotta yhteisön oikeuden säännöksiä voitaisiin soveltaa (ks. vastaavasti mm. asia 180/83, Moser, tuomio 28.6.1984, Kok. 1984, s. 2539, 18 kohta).

17 Lisäksi Kremzow on tuomittu murhasta ja ampuma-aseen laittomasta hallussapidosta sellaisen kansallisen lainsäädännön perusteella, jonka tarkoituksena ei ollut taata yhteisön oikeuden noudattamista (ks. mm. asia C-144/95, Maurin, tuomio 13.6.1996, Kok. 1996, s. I-2909, 12 kohta).

18 Tästä seuraa, että pääasiaan soveltuva kansallinen lainsäädäntö koskee tilannetta, joka ei kuulu yhteisön oikeuden soveltamisalaan.

19 Tästä syystä kansalliselle tuomioistuimelle on vastattava, että yhteisöjen tuomioistuin, jolle on esitetty ennakkoratkaisupyyntö, ei voi esittää sellaisia tulkintaan liittyviä seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta kansallinen tuomioistuin voi arvioida, onko kansallinen lainsäädäntö yhteensopiva erityisesti ihmisoikeussopimukseen perustuvien perusoikeuksien kanssa, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo, koska kyseinen lainsäädäntö koskee esillä olevan asian kaltaista tilannetta, joka ei kuulu yhteisön oikeuden soveltamisalaan.

Oikeudenkäyntikulut

20 Yhteisöjen tuomioistuimelle huomautuksensa esittäneille Itävallan, Saksan, Kreikan, Ranskan ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksille ja Euroopan yhteisöjen komissiolle aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja ei voida määrätä korvattaviksi. Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on ratkaissut Oberster Gerichtshofin 29.8.1995 esittämät kysymykset seuraavasti:

Yhteisöjen tuomioistuimella, jolle on esitetty ennakkoratkaisupyyntö, ei ole toimivaltaa esittää kansalliselle tuomioistuimelle sellaisia tulkintaan liittyviä seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta kansallinen tuomioistuin voi arvioida, onko kansallinen lainsäädäntö yhteensopiva erityisesti ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen perustuvien perusoikeuksien kanssa, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuin valvoo, koska kyseinen lainsäädäntö koskee esillä olevan asian kaltaista tilannetta, joka ei kuulu yhteisön oikeuden soveltamisalaan.

Moitinho de Almeida Gulmann Edward

Puissochet Jann

Julistettiin Luxemburgissa 29 päivänä toukokuuta 1997.

R. Grass

kirjaaja

J. C. Moitinho de Almeida

viidennen jaoston puheenjohtaja